

Gvozdilin — „...mai deștept decît Rockefeller“

„A ucide cu arma artei tale pe dușmanul societății... înseamnă a arăta spectatorului întreaga esență sufletească a acestuia, toate izvoarele și resorturile comportării lui sociale negative...“

K. S. Stanislavski

Gvozdilin, capitalistul din *A treia, patetica*, nu este primul ticălos cu care mă întîlnesc în dramaturgia contemporană. Ultima dată am dat de faimosul Bucșan în *Ultima oră* de Mihail Sebastian. Bucșan și Gvozdilin fac parte din aceeași familie rapace, avidă de aur, fără scrupule, egoistă pînă la crimă și văduvă de sentimente umane. Numai că nu au activat în aceleași condiții istorice, viața lui Gvozdilin putînd fi privită ca o prefigurare a vieții celuiilalt.

Mijloacele moștenite de la Bucșan nu mi-au ajutat să-l cunosc pe Gvozdilin, căci e o mare deosebire psihologică între ei, totuși : primul stăpînește societatea în care trăiește și nu are nevoie de prea mult efort intelectual, pe cîtă vreme Gvozdilin, fiind constrîns a trăi în panică, într-o societate care-l domină, amenințîndu-i însăși respirația, e nevoit să gîndească cu feroare, să analizeze, să studieze cu toate lămpile minții aprinse, tactica de luptă a genialului său adversar, omul comunist. Spre deosebire de Bucșan, care nici măcar nu studiază viața lui Alexandru cel Mare, Gvozdilin navighează cu prudență, citește tot, discursurile lui Lenin, hotărîrile Congresului, decretetele, articolele politice și economice, pentru a putea prevedea din timp, ca la șah, viitoarea mișcare a adversarului său, tactica de luptă a marelui Lenin.

Dacă pe Bucșan l-am sesizat repede, fiindcă între cele două războaie l-am izbit cu cotul deseori, cînd se strecura absent de suflet prin mulțime, n-am putut însă intra ușor în pielea lui Gvozdilin, fiindcă îmi lipsea ceva, dintru început : „*cultura lui politică*“. Cînd Gvozdilin concludă că „Nep-ul este un ospăț pe timp de ciumă“, stîrnind admirația lui Lenin pentru perspicacitatea neașteptată a acestui „capitalist remărcabil de deștept“, mi-am dat seama că trebuie să fac un ocol mare cu personajul meu, să studiez cu el, ca un învățăcel, tot materialul, politic, economic și de istorie al timpului în care trăiește în piesa lui Pogodin, din primăvara lui 1922 pînă în tragicul ianuarie al anului 1924, cînd inima lui Lenin încetează să mai bată. Drumul acesta îmi era necesar, pentru că Bucșan nu mă îrvățase ce era Nep-ul.

Ca să ajung la descoperirea integrală a personajului, am ales calea întoarcerii în timp, căutîndu-i semnul de recunoaștere, „miezul“ lui. Semnul particular care demască interpretului, personajul, l-am descoperit în scena dintre Lenin și Feodor Diatlov, care-i spune că la el în curte „un capitalist a fugit de Nep...“.

DIATLOV : ...Mi-a spus-o în față : „Nep-ul vostru e un ospăț pe timp de ciumă. Și cu toate că Lenin ne-a asigurat că Nep-ul este ceva serios și pentru multă vreme, totuși și voi comuniștii sînteți ceva serios și pentru multă vreme“.

LENIN (vesel) : Și a fugit! Bravo! Capitaliștii deștepți sînt puțini. Experiență au, cunoștințe cu duimul, dar minte nici un pic. Pe cînd ăsta e deștept foc. Ghici, ce a înțeles ?

DIATLOV : Că Nep-ul este doar un scurt răgaz.

LENIN : Nu asta. Pot să fac prinsoare că nu. A înțeles că bolșevicii și-au încetat retragerea. Aici e clenciul. Răgazul nu înseamnă nimic; răgazul poate să se schimbe într-o înfrîngere, într-o cedare totală de poziție, într-o pieire. Pe cînd el a văzut că retragerea s-a terminat și că n-are ce aștepta. E un capitalist remărcabil

de deștept. L-aș expune în Muzeul Revoluției. Ca să vadă lumea un capitalist rus isteț, mai deștept decît Rockefeller.

Am citat acest dialog, pentru că eu îl socotesc nu numai cheia cu care am dezlegat mintea personajului meu, dar și pentru că el conține însuși „clenciul“ piesei *A treia, patetica*.

După încheierea celui de al X-lea Congres al Partidului Bolșevic, Lenin a dirijat lupta împotriva capitalismului pe tărîm economic, determinînd acea perioadă care, în istoria politică a U.R.S.S., a luat numele de N.E.P. Era singura cale de a se înlocui politica comunismului de război printr-o nouă politică economică, cores-punzătoare noilor condiții istorice, în care acordarea libertății comerțului ducea la o minimă și neesențială înviorare a capitalismului, dar neprimejdioasă atîta timp cît conducerea politică și pîrghiile de comandă ale economiei statului erau în mîinile clasei muncitoare. Evident, dușmanii dinăuntru au creat diversivni și au încercat a cultiva sămînța neîncrederii în politica Nep-ului. Acestea sînt condițiile istorico-politice în care Gvozdilîn se reîntoarce, își dezgroapă comoara, își abandonează a doua oară fata, farmecelor ei personale, și se strecoară peste graniță cu concursul favorabil al împrejurărilor. Cum a izbutit? Fiindcă a fost — cum spune Lenin în piesă — „un capitalist rus, isteț, mai deștept decît Rockefeller“, care, analizînd cu grijă tactica nouă de luptă a partidului, a înțeles că manevra de „retragere“ generează de fapt ofensiva viitoare împotriva capitalului privat, dislocat din pozițiile în care comunismul de război îl retransase.

Lenin din piesă descoperă logica acestui capitalist isteț și, în replicile citate mai-nainte, mi-a dat cheia acestui personaj cu care, pornind în „marche-arrière“ spre a-l descoperi la rîndul meu, am făcut o foarte bogată documentare politică, studiind cu atenție perioada Nep-ului din istoria U.R.S.S., făcînd incursiuni, utile pentru realizarea rolului, în probleme de ordin economic, înainte de a-l cerceta în viața lui de toate zilele. Nu-i puteam stabili datele fizice ori morale pînă nu-i pă-trundeam ideologia. Gvozdilîn are un fel de a gîndi logic încît, uneori, mă înșela și pe mine ca și pe comunistul Diatlov. În timp ce comuniștii din piesă au uneori îndoieli și nu seziesază dintru început gîndul lui Lenin, Gvozdilîn are aerul unui cercetător al marxismului, e bine documentat totdeauna, discută la rece și e chiar de un curaj seducător față de omul care, o știe prea bine, îl urăște de moarte. Lui Feodor Diatlov îi spune fără ocol: „Nici tu mie și nici eu ție, nu ne-am făcut vreun bine în viață“. Departe de el gîndul de a-l înșela, arătîndu-i-se cîștigat pen-tru noile idei, cum ar fi procedat secătura mic-burgheză. Aceluiași cekist îi explică gîndul cel mai întîm al lui Lenin, dovedind o perspicacitate brutală: „Numai proștii se bucură că bolșevicii, cică, dau înapoi!... Cît despre Lenin, el spune pe șleau că ăsta-i un popas înainte de un salt nou...“

După ce Gvozdilîn mi-a explicat astfel, pe îndelete, ce este Nep-ul, am în-țeles gîndul lui lucid, treaz, pe care-l are și noaptea-n vis. Visul lui Gvozdilîn nu trebuie socotit sub aparența lui convențională, dimpotrivă el constituie un aspect esențial din biografia personajului. De ce vis și nu o scenă reală, din care să reiasă însăși încercarea de mituire a integrității Feodor Diatlov? Pentru că Gvozdilîn n-ar mai fi fost atît de deștept, cum l-a definit Lenin mai tîrziu, în piesă. Pentru că, în aparență inofensiv, în subconștientul său, revelat prin vis, Gvozdilîn apare în toată urîtenia lui morală; aci l-am descoperit hidos, atît de hidos, încît, cînd fiica sa Nastia îi spune că-l va strivi ca pe o ploșniță dacă nu-i face parte din bijuteriile ma-me-si, Gvozdilîn mi-a apărut așa cum e în realitatea lui biologică, plat, cafeniu și mirositor ca o ploșniță, dar cu simțurile dezlănțuit de atente ca să găsească locul pe unde să se strecoare, să fugă.

Scena aceasta a „cerceilor cu briliante“ mi-a lăsat izul de ploșniță maiakovskiană a personajului, pătrunzînd astfel în intimitatea vieții lui de insectă parazitară. Acum îi știu mișcarea interioară: un om care fuge cu pași mulți și repezi, ca o insectă, ager la minte, dar cu privirile risipite și multiplicare, dominator cu ad-versarul care nu-i cunoaște cusăturile sufletului, dar mic, meschin, concesiv față de fata lui, care-i cunoaște cutele cele mai murdare ale egoismului său. Omul acesta fuge, fuge mereu, de la Moscova în Crimeea, din Crimeea la Moscova, de la parter în podul casei, din realitate în vis, și vice-versa, cu ușurința unui răufă-cător, de la Odintovo în străinătate...

Dar peste toate, Gvozdilin reprezintă lumea care apune, în fața lumii solare a ideilor comuniste; însă, o lume care știe să se apere, repliindu-se, utilizând formele terenului pe care calcă istoria, gata să exploateze orice eroare tactică a adversarului. Gvozdilin este capitalul privat, care-și trăiește ultimele zile îngăduite. Personajul meu se salvează fizic, dar ideea lui moare definitiv, ca oricare altă co-moară pe care vreun tâtar cu numele de Abdilda ar mai ascunde-o sub brazda casei sale: capitalul îngropat nu mai poate rodi... Dacăș putea să realizez pe scenă un Gvozdilin atât de autentic, încît — cum spune Lenin lui Diatlov — să poată fi expus la Muzeul Revoluției, aș fi foarte fericit, căci aș reuși să demasc un tip extrem de periculos, care se plimbă încă liber și prezumpțios, prin Occident!

Ion Finteșteanu

Revoluția și partidul mă ajută să-mi elaborez rolul

Colectivul teatrului nostru și-a luat sarcina de mare cinste de a juca *A treia, patetica*, ultima piesă din trilogia lui Pogodin, ultima și cea mai emoționantă pagină din viața marelui V. I. Lenin. Piesa noastră încheie trilogia lui Pogodin, începută cu *Omul cu arma* și continuată cu *Orologiul Kremlinului*.

Repetăm de câteva săptămîni, sub conducerea lui Moni Ghelerter, cu care eu mă întîlnesc pentru prima oară în muncă. Majoritatea actorilor sînt tineri, începînd chiar cu interpretul lui Lenin, Gh. Popovici-Poenaru, proaspăt absolvent al Institutului și cel mai nou angajat al Teatrului Național. Iată, deci, motive puternice de emoție, de îndoieli, dar și de entuziasm și avînt creator. La numai cîteva săptămîni de la prima lectură, rolurile au fost învățate (primul actor care, după cinci repetiții, n-a avut nevoie de text, a fost — mărturisesc — cel mai tînăr și mai avîntat dintre noi, maestrul Ion Finteșteanu) și mișcarea terminată la toată piesa.

Spectacolul cu *A treia, patetica* cinstește Teatrul Național. Pentru prima oară va apărea reprezentată pe prima noastră scenă figura lui Vladimir Ilici Lenin, și spectacolul va trebui să ni-l arate așa cum a fost și cum continuă să trăiască și astăzi în conștiința poporului: Lenin, neuitatul, „toată viața noastră cu marea ei lecție, fericirea noastră, tot ce e mai bun și mai înălțător, tot ce ne călăuzește în viață“.

Eu am fost distribuită în Maria Ilinicina Ulianova, rolul cel mai modest din piesă — dacă mă refer la text — dar cred că și unul din cele mai dificile. Mai ales pentru mine. Dificil, nu numai pentru că eu pînă acum am jucat mai mult travestiri sau june ingenue de comedie ori dramă, dar pentru că, de data asta, am sarcina să întruchipez figura uneia din cele mai active participante la mișcarea revoluționară, sora lui Lenin. Mă emoționează și mă cinstește întîlnirea cu ea. Vorbește puțin Maria Ilinicina, și despre ea se spune și mai puțin. Nu are „scene“ ale ei. Dar pentru că povestea cu „roluri mici și roluri mari“ a rămas într-adevăr o poveste în care nu mai crede nimeni, afirm, fără să greșesc, că n-am simțit niciodată pînă acum, în fața vreunui rol, atîta teamă, atîta grijă și atîta dorință arzătoare să nu-mi fie munca zadarnică.

Aș vrea să dau cîteva date biografice despre Maria Ilinicina. A terminat liceul în 1896 la Moscova, a urmat cursurile superioare pentru fete, a luat parte la cercurile de autoeducație în asociațiile studențești ilegale. Din toamna anului 1898, aflîndu-se la Bruxelles, a audiat cursurile la Universitatea Nouă, apoi, în toamna anului 1899, a fost arestată la Moscova și trimisă sub pază specială la Nijni Novgorod. Din 1900 este colaboratoare la „Iskra“. Lucrează la secretariatul Comitetului Central al partidului, ducînd corespondență cu comitetele și centrele bolșevice din străinătate. Este arestată de mai multe ori și nevoită să părăsească Moscova; audiază cursurile de la Sorbona, traduce (*Scrisorile lui Marx*), este redactor responsabil la „Pravda“. La al 15-lea Congres al partidului este aleasă membră a Comitetului Central și, în martie 1933, pentru muncă excepțională și plină de abnegație în